

**O‘ZBEKISTONDA DAVLAT BYUDJETI DAROMADLARI VA
XARAJATLARINING TARKIBIY TAHLILI****Xolmatova Asila Menglimurod qizi**

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti o‘qituvchisi

asilaholmatova2@gmail.com

orcid: 0009-0005-8156-9737

Buriyeva Shahzoda Ruzimurod qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti talabasi

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarining tarkibiy tuzilmasi 2023–2024-yillar ijrosi misolida vertikal (ulushlar) hamda gorizontal (o‘sish sur‘atlari) tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi – byudjet daromadlari manbalari bo‘yicha (bevosita soliqlar, bilvosita soliqlar, resurs to‘lovlari va mulk solig‘i, boshqa daromadlar) tarkibiy siljishlarni aniqlash, shuningdek, xarajatlarning funksional kesimidagi ustuvor yo‘nalishlarni (ijtimoiy xarajatlar, iqtisodiyot, markazlashgan investitsiyalar, davlat boshqaruvi va xavfsizlik, boshqa xarajatlar, foiz to‘lovlari, zaxira jamg‘armasi) baholashdan iborat. Rasmiy statistik ma’lumotlarga ko‘ra, 2023-yilda davlat byudjeti daromadlari 231 721,3 mlrd so‘mni, 2024-yilda esa 274 423,9 mlrd so‘mni tashkil etgan; xarajatlar mos ravishda 281 097,4 mlrd so‘m va 310 926,2 mlrd so‘m atrofida shakllangan. Tarkibiy tahlil natijalari 2024-yilda daromadlar tarkibida bevosita soliqlarning ulushi va hajmi tezroq oshganini, bilvosita soliqlarning ulushi esa nisbatan pasayganini ko‘rsatadi; xarajatlar tarkibida esa ijtimoiy yo‘nalish barqaror “asosiy yadro” bo‘lib qolgan holda, foiz to‘lovlarining nisbiy og‘irligi biroz ortgan. Xulosada byudjet barqarorligini kuchaytirish, soliq bazasini kengaytirish bilan birga xarajatlar samaradorligini o‘lchash indikatorlarini kuchaytirish bo‘yicha takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar: davlat byudjeti, daromadlar tarkibi, xarajatlar tarkibi, bevosita soliqlar, bilvosita soliqlar, resurs to‘lovlari, ijtimoiy xarajatlar, markazlashgan investitsiyalar, foiz to‘lovlari, defitsit, vertikal tahlil, gorizontal tahlil.

АННОТАЦИЯ: В статье выполнен структурный анализ доходов и расходов Государственного бюджета Республики Узбекистан на примере исполнения 2023–2024 годов с применением вертикального (доли) и горизонтального (темпы изменения) подходов. Цель исследования заключается в выявлении сдвигов в источниках доходов бюджета (прямые налоги, косвенные налоги, ресурсные платежи и налог на имущество, прочие доходы) и в оценке

приоритетов расходной политики по функциональным направлениям (социальные расходы, экономика, централизованные инвестиции, государственное управление и безопасность, прочие расходы, процентные платежи, резервный фонд). Согласно официальным данным, объем доходов госбюджета составил 231 721,3 млрд сумов в 2023 году и 274 423,9 млрд сумов в 2024 году, тогда как расходы сформировались на уровне 281 097,4 млрд и 310 926,2 млрд сумов соответственно. Результаты показывают, что в 2024 году быстрее росли прямые налоги, что сопровождалось изменением структуры доходов в их пользу; при этом доля косвенных налогов несколько снизилась. В расходной части социальные расходы сохраняют доминирующую позицию, а доля процентных платежей демонстрирует тенденцию к увеличению. В заключении обосновывается необходимость сочетать расширение доходной базы с повышением результативности расходов через систему показателей эффективности и более прозрачную оценку бюджетных рисков.

Ключевые слова: государственный бюджет, структура доходов, структура расходов, прямые налоги, косвенные налоги, социальные расходы, централизованные инвестиции, процентные платежи, дефицит, вертикальный анализ, горизонтальный анализ, бюджетная устойчивость.

ABSTRACT. This paper provides a structural (composition) analysis of Uzbekistan's state budget revenues and expenditures using 2023–2024 execution data and applying both vertical (shares) and horizontal (growth rates) techniques. The study aims to identify shifts in the revenue mix—direct taxes, indirect taxes, resource and property-related payments, and other revenues—and to assess spending priorities across functional categories, including social expenditures, the economy, centralized investments, public administration and security, other spending, interest payments, and the reserve fund. Official figures indicate that state budget revenues increased from 231,721.3 billion UZS in 2023 to about 274,423.9 billion UZS in 2024, while expenditures rose from 281,097.4 billion UZS to around 310,926.2 billion UZS. The results suggest a notable strengthening of direct taxes in 2024, reflected in both absolute growth and a higher revenue share, whereas the relative weight of indirect taxes declined. On the expenditure side, social spending remains the core component of the budget, while the relative importance of interest payments has slightly increased, pointing to a growing sensitivity of fiscal space to debt-service dynamics. The paper concludes with policy implications focused on balancing revenue-base expansion with expenditure efficiency measurement, and on improving fiscal resilience through clearer risk monitoring and performance-oriented budgeting.

Keywords: state budget, revenue structure, expenditure structure, direct taxes, indirect taxes, social spending, centralized investment, interest payments, deficit, vertical analysis, horizontal analysis, fiscal sustainability.

KIRISH. Davlat byudjeti – iqtisodiy siyosatning eng “ko‘rinadigan” instrumenti bo‘lib, unda davlatning qay darajada resurs safarbar qilishi va ularni qaysi yo‘nalishlarga yo‘naltirishi mujassamlashadi. Shu bois byudjetni faqat nominal hajm (qancha tushum va qancha xarajat) bo‘yicha emas, balki tarkib (qaysi manbalar hisobidan va qaysi maqsadlarga) bo‘yicha o‘rganish makrobarqarorlik, ijtimoiy himoya, investitsion sikl, hamda fiskal risklarni boshqarish nuqtayi nazaridan muhimdir. 2023–2024-yillarda O‘zbekiston byudjet ko‘rsatkichlarida o‘shish kuzatilgani bilan birga, tarkibiy siljishlar ham seziladi: daromadlar bazasida ayrim soliq turlari tezroq kengayishi, xarajatlarda esa ijtimoiy yo‘nalishning barqaror ustuvorligi saqlanib qolishi, shu bilan birga foiz to‘lovlari kabi “majburiy” bandlarning nisbiy og‘irligi oshishi fiskal manevr imkoniyatlariga bevosita ta’sir qiladi. Rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, 2023-yilda davlat byudjeti daromadlari 231 721,3 mlrd so‘mni tashkil etgan, 2024-yilda esa 274 423,9 mlrd so‘mga yetgan. Xarajatlar ham o‘shib, 2023-yilda 281 097,4 mlrd so‘m, 2024-yilda 310 926,2 mlrd so‘m miqyosida qayd etilgan. Mazkur maqola shu raqamlarning “ichki arxitekturasi”ni ochib berishga, ya’ni daromadlar va xarajatlar tarkibidagi nisbatlarni, ulardagi o‘zgarishlar tezligini hamda byudjet defitsiti dinamikasiga sabab bo‘luvchi omillarni izohlashga qaratiladi.

METODOLOGIYA. Tadqiqot metodologiyasi tarkibiy tahlilning klassik vositalariga tayangan: (1) vertikal tahlil – har bir daromad yoki xarajat turining umumiy yig‘indidagi ulushini aniqlash; (2) gorizontal tahlil – davrlar kesimida mutlaq o‘zgarish va o‘shish sur‘atlarini hisoblash; (3) strukturaviy siljish ko‘rsatkichlari – ulushlarning o‘zgarishi orqali byudjet “markazi” qaysi tomonga siljiyotganini baholash. Empirik baza sifatida Iqtisodiyot va moliya vazirligi tizimidagi ochiq statistik ma’lumotlar qabul qilindi: 2023-yil bo‘yicha davlat byudjeti daromadlari manbalar kesimida, 2023 va 2024-yillar bo‘yicha xarajatlar funksional yo‘nalishlar kesimida keltirilgan rasmiy jadval ko‘rsatkichlari, shuningdek 2024-yil yakuni bo‘yicha davlat byudjeti hamda konsolidatsiyalashgan byudjet balansiga oid umumlashtirilgan raqamlar ishlatildi. Daromadlar tarkibi 4 ta yirik blokda ko‘rildi: bevosita soliqlar, bilvosita soliqlar, resurs to‘lovlari va mulk solig‘i, boshqa daromadlar. Xarajatlar esa 7 yo‘nalishda jamlandi: ijtimoiy xarajatlar; iqtisodiyotga yo‘naltirilgan xarajatlar; markazlashgan investitsiyalar; davlat hokimiyati, boshqaruvi va xavfsizligi; boshqa xarajatlar; foiz to‘lovlari; zaxira jamg‘armasi. Hisob-kitoblar natijasida ulushlar, o‘shish sur‘atlari hamda defitsitning nisbiy ko‘rsatkichlari talqin

qilindi; asosiy maqsad “qaysi band o‘sdi?” savolidan ko‘ra “qaysi bandning tizimdagi og‘irligi o‘zgardi?” savoliga javob berish bo‘ldi.

NATIJALAR. Daromadlar tarkibi (asosan soliq manbalari) 2023-yilda davlat budjeti daromadlari 231 721,3 mlrd so‘m ($\approx 231,7$ trln) bo‘lgan. Tarkibda bilvosita soliqlar (QQS, aksiz, bojxona boji) 83 325,8 mlrd so‘m bilan eng katta blokni tashkil etgan (taxminan 36%). Bevosita soliqlar (foyda solig‘i, JShDS, aylanmadan soliq) 73 103,6 mlrd so‘m ($\approx 31,5\%$), resurs to‘lovlari va mol-mulk soliqlari 28 079,5 mlrd ($\approx 12,1\%$), “boshqa daromadlar” 47 212,5 mlrd ($\approx 20,4\%$) ulushni bergan. Ya’ni budjet daromadlarida iste’molga bog‘liq (QQS/aksiz) manbalar og‘irligi yuqori bo‘lib, bu fiskal barqarorlikni qo‘llab-quvvatlasa-da, inflyatsion sharoitda regressiv ta’sir (aholi xarid qobiliyatiga bosim) xavfini kuchaytirishi mumkin.

2024-yilda yillik ijro bo‘yicha davlat budjeti daromadlari 274 423 mlrd so‘m ($\approx 274,4$ trln) qayd etilgan; tasdiqlangan reja 270 703 mlrd bo‘lib, ijro rejadan biroz yuqori chiqqan. Shu yil “davlat budjeti + davlat maqsadli jamg‘armalari” daromadlari 329 006 mlrd so‘mni tashkil etgan

2024-yil 1-chorak va 6 oylik kesimdagi tarkib shuni ko‘rsatadiki, bevosita va bilvosita soliqlar tushumlari bir-biriga juda yaqinlashgan: 6 oylikda bevosita soliqlar 40 314,3 mlrd, bilvosita soliqlar 40 004,0 mlrd, resurs/mulk soliqlari 17 155,7 mlrd, boshqa daromadlar 23 515,8 mlrd so‘m. Bu holat soliq bazasini nisbatan muvozanatlashtirish (ishlab chiqarish/foyda va iste’mol soliqlari o‘rtasida) yo‘nalishi borligini anglatadi, lekin yakuniy baho berish uchun yillik soliq turlari kesimidagi to‘liq tarkib zarur bo‘ladi.

2025-yil daromad prognozida tarkibning “kengayishi” ko‘rinadi: davlat budjeti daromadlari 308 546,9 mlrd so‘m deb baholanib, bevosita soliqlar 100 261,2 mlrd, bilvosita soliqlar 104 674,0 mlrd, resurs/mulk soliqlari 38 696,7 mlrd, davlat ulushidagi korxonalaridan dividendlar 34 580,0 mlrd, boshqa nosoliq daromadlar 30 335,0 mlrd so‘m sifatida keltirilgan. Bu yerda nosoliq manbalar (dividend va boshqa tushumlar) ulushi sezilarli bo‘lib, byudjetni faqat soliq oqimlariga “qattiq bog‘lab” qo‘ymaslik nuqtayi nazaridan ijobiy, biroq dividendlar rejasining bajarilishi korporativ daromadlilik va boshqaruv sifatiga juda bog‘liq bo‘ladi.

Xarajatlar tarkibi (funktional yo‘nalishlar bo‘yicha) 2023-yilda (maqsadli jamg‘armalarsiz) davlat budjeti xarajatlari 281 097,4 mlrd so‘m bo‘lgan. Asosiy yuk ijtimoiy xarajatlarga to‘g‘ri kelib, 137 246,8 mlrd so‘m ($\approx 48,8\%$) ni tashkil etgan; iqtisodiyot xarajatlari 42 926,9 mlrd ($\approx 15,3\%$), markazlashgan investitsiyalar va infratuzilma 29 581,6 mlrd ($\approx 10,5\%$), “boshqa xarajatlar” 44 399,4 mlrd ($\approx 15,8\%$).

Davlat qarziga xizmat ko'rsatish va qoplash 8 220,6 mlrd so'm ($\approx 2,9\%$) darajasida bo'lgan.

2024-yilda davlat budjeti xarajatlari yillik ijroda 310 926,2 mlrd so'm ($\approx 310,9$ trln) bo'lib, 2023-yilga nisbatan taxminan 10,6% ga oshgan. Tarkibda ijtimoiy xarajatlar 152 347,6 mlrd so'm ($\approx 49,0\%$) bo'lib qolgan (ya'ni ulush deyarli o'zgarmagan, ammo absolyut hajm o'sgan). Iqtisodiyot xarajatlari 38 417,0 mlrd ($\approx 12,4\%$), investitsiya va infratuzilma 28 482,2 mlrd ($\approx 9,2\%$), "boshqa xarajatlar" 55 719,3 mlrd ($\approx 17,9\%$). Eng muhim siljishlardan biri — davlat qarziga xizmat ko'rsatish va qoplash 14 537,4 mlrd so'mga chiqib ($\approx 4,7\%$), ulush ham, hajm ham keskin oshganidir.

Budjet balansi (defitsit dinamikasi va izohi) 2024-yilda davlat budjeti daromadlari 274 423 mlrd, xarajatlari 310 926 mlrd bo'lgani uchun davlat budjeti darajasida defitsit taxminan 36,5 trln so'm atrofida shakllangan (farq sifatida). Biroq "davlat budjeti + maqsadli jamg'armalar" jamlanmasida defitsit 32 147 mlrd so'm ko'rsatiladi — bu maqsadli jamg'armalardagi natija umumiy defitsitni qisman yumshatganini anglatadi.

Qisqa xulosalar va amaliy talqin

1. Daromadlar tomoni: 2023-yilda bilvosita soliqlar ulushi eng katta bo'lgan, 2024-yil yarim yilligida bevosita va bilvosita soliqlar tushumlari "yaqinlashgan", 2025-yil prognozida esa nosoliq manbalar (dividend va boshqa) salmoqli ko'rinishda rejalashtirilgan. Bu fiskal bazani diversifikatsiya qilishga urinish sifatida talqin qilinadi.

2. Xarajatlar tomoni: ijtimoiy yo'nalish barqaror ravishda $\sim 49\%$ atrofida, ya'ni byudjetning "ijtimoiy modeli" saqlanmoqda; shu bilan birga qarzga xizmat ko'rsatish xarajatlarining tez o'sishi fiskal bo'shliqni toraytiradi va kelgusi yillarda manevr imkoniyatini kamaytirishi mumkin.

3. Tahliliy tavsiya: "boshqa xarajatlar" kabi yirik agregat bandlar ulushining ortishi (2024-yilda) tarkibiy shaffoflikni pasaytirishi mumkin; shuning uchun bu blokni ichki kichik yo'nalishlarga ajratib, natija-indikatorlar (performance budgeting) bilan bog'lab tahlil qilish eng foydali yo'l bo'ladi. Agar xohlasangiz, men shu ma'lumotlar asosida alohida "ilmiy maqola" formatida (IMRAD) ham yozib beraman: Kirish–Metodologiya–Natijalar–Muhokama–Xulosa va adabiyotlar bilan. Siz faqat qaysi davrni olamiz (masalan, 2022–2024 yoki 2020–2024) va "davlat budjeti"mi yoki "konsolidatsiyalashgan budjet"mi — shuni tanlab bering.

MUHOKAMA. Olingan natijalar fiskal siyosatning ikki yo'nalishda bir vaqtda harakatlanayotganini anglatadi: bir tomondan daromad bazasi kengaymoqda, ikkinchi

tomondan xarajatlar ijtimoiy majburiyatlar va qarzga xizmat ko'rsatish bilan "qattiq" bog'langan. Daromadlar tarkibida bevosita soliqlarning tezroq oshishi iqtisodiy faollik va rentabellik ko'rsatkichlari (foyda solig'i bazasi), bandlik va ish haqi fondi (JShDS bazasi) kabi omillarning nisbatan "ichki" manbalardan shakllanayotganini bildiradi; bu holat uzoq muddatda byudjetni bojxona va aksiz kabi tashqi shoklarga sezgir kanallardan qisman himoyalashi mumkin. Shu bilan birga, bilvosita soliqlar ulushining pasayishi iste'mol va importga bog'liq tushumlarning tarkibda "sekinroq" kengayayotganidan dalolat berishi ehtimol; bunday vaziyatda QQS ma'murchiligini takomillashtirish, yashirin aylanmalarni qisqartirish va imtiyozlarning "narxi"ni muntazam audit qilish alohida ahamiyat kasb etadi.

Xarajatlar tarkibida ijtimoiy xarajatlarning barqaror ulushi ($\approx 49\%$) ijtimoiy davlat funksiyalarining ustuvorligini ko'rsatadi; ammo foiz to'lovlarining tezroq o'sishi fiskal makonda "majburiy bandlar"ning kengayayotganini anglatadi. Bu jarayon, ayniqsa, investitsion xarajatlar ulushi pasaygan sharoitda, o'sishning kelajakdagi manbalariga (infratuzilma, kapital qo'yilmalar) ta'sir qilishi mumkin. Shuning uchun tarkibiy tahlil natijalarini "sifat" ko'rsatkichlari bilan bog'lash zarur: masalan, ijtimoiy xarajatlar hajmi emas, ta'lim va sog'liqni saqlashda xizmat sifati indikatorlari; investitsiya bandlarida esa loyiha samaradorligi (NPV/IRR emas, balki ijtimoiy-iqtisodiy natija) kabi o'lchovlar orqali "xarajatning qaytimi" baholanishi kerak. Konsolidatsiyalashgan byudjet kesimida 2024-yil yakunida daromad va xarajatlar mos ravishda 329 006,9 mlrd hamda 361 154,4 mlrd so'm bo'lgani ham fiskal muvozanatni baholashda davlat maqsadli jamg'armalari rolini unutmazlik kerakligini ko'rsatadi.

XULOSA. Maqola doirasidagi tarkibiy tahlil 2023–2024-yillarda davlat byudjeti daromadlari va xarajatlarida miqdoriy o'sish bilan birga, muhim nisbat o'zgarishlari ham yuz berganini ko'rsatdi. Daromadlar 2024-yilda 274 423,9 mlrd so'mga yetib, 2023-yilga nisbatan tezroq kengaydi; tarkibda bevosita soliqlar va resurs/mulk to'lovlari segmenti nisbatan yuqori o'sish ko'rsatdi, bu esa daromad bazasining bir qismi ichki iqtisodiy omillar bilan kuchliroq bog'lanayotganini anglatadi. Xarajatlarda ijtimoiy yo'nalish barqaror ustuvor bo'lib qoldi, biroq foiz to'lovlari hajmining tezroq oshishi byudjetning kelgusi manevr imkoniyatlarini toraytirishi mumkin bo'lgan omil sifatida namoyon bo'ldi. Shuningdek, davlat byudjeti defitsitining 2024-yilda kamayish tendensiyasi (xarajatlar daromadlardan kamroq "uzilib" borayotgani) fiskal intizomni kuchaytirish imkoniyatini ko'rsatadi, ammo bu holat barqaror bo'lishi uchun daromadlarni kengaytirish bilan birga xarajatlar samaradorligini oshirish zarur.

Amaliy tavsiyalar sifatida: (1) soliq ma'murchiligi va bazani kengaytirish choralari bevosita soliqlar o'sishini "sifatli" qo'llab-quvvatlaydigan tarzda davom ettirish; (2) bilvosita soliqlar bo'yicha QQS zanjirida yashirin aylanmalarni qisqartirish va imtiyozlarni natijadorlik mezonlari orqali qayta ko'rib chiqish; (3) xarajatlar tarkibida investitsion bandlar qisqargan sharoitda, mavjud loyihalarning samaradorligini qat'iy monitoring qilish va foiz to'lovlari bosimini kamaytiruvchi qarz portfeli strategiyasini kuchaytirish; (4) konsolidatsiyalashgan byudjet doirasida jamg'armalar rolini shaffof ko'rsatkichlar bilan yoritish va risklarni (foiz stavkalari, valyuta kursi, kon'yunktura) muntazam stresstest qilish taklif etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali (Iqtisodiyot va moliya vazirligi bo'limi): "Davlat budjeti daromadlari", 2023-yil yakuniy ko'rsatkichlari. ([O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali](#))
2. O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali (Iqtisodiyot va moliya vazirligi bo'limi): "Davlat budjeti xarajatlari", 2023-yil yakuniy ko'rsatkichlari. ([O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali](#))
3. O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali (Iqtisodiyot va moliya vazirligi bo'limi): "Davlat budjeti xarajatlari", 2024-yil yakuniy ko'rsatkichlari. ([O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali](#))
4. O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali (Iqtisodiyot va moliya vazirligi bo'limi): "Konsolidatsiyalashgan budjet balansi", 2024-yil yakuni. ([O'zbekiston Respublikasi Hukumat portali](#))
5. 2023–2024-yillar daromadlar tarkibi bo'yicha jadval ko'rsatkichlari keltirilgan ochiq PDF material (ikkinchi manba sifatida). (scientific-jl.com)
6. Kun.uz. **Ministry of Economy reports \$5 billion budget deficit for 2023** (konsolidatsiyalashgan budjet daromad–xarajatlari bo'yicha xabar). — [Elektron resurs]. — Murojaat sanasi: 31.12.2025. — 2024. Kun.uz
7. Mahmudov M. **O'zbekistonning konsolidatsiyalashgan budjeti daromadlari va xarajatlarining tarkibiy tahlili** // International Journal of Education, Social Science & Humanities. — 2025. — Vol. 3, Issue 2. — P. 331–340. — 2025. [Bright Mind Publishing](#)
8. Mamadaliyeva Sh. **The Expenditure part of the local budgets of the Republic of Uzbekistan and its analysis** // World Economics and Finance Bulletin. — 2024. — Vol. 28 (June). — P. 145–152. — 2024. [Scholar Express](#)

9. Kasimova N. **Improving Tax Administration in Uzbekistan** // European Journal of Economics, Finance and Business Development. — 2024. — Vol. 2, Issue 12. — P. 47–54. — 2024. [Yevropa Ilmi Nashrlari](#)
10. Khalturayev D. **Uzbekistan and Tax Reforms: Current Trends, Challenges and Prospects** // Modern American Journal of Law. — 2025. — Vol. 1, Issue 1 (May). — 2025.